

Tere tulemast aiasi-klubisse

Bengt af Klintberg

Lisan täiesti uue rändjutu, mida hinge kinni pidades jutustas mulle kahekümne viie aastane naistuttav, kelle nimi on Annette ja kes on pärit Malmöst.

Ta kõneles nõnda:

«Mu ema jutustas täna midagi kohutavat. Tal on tuttav, kelle tuttav oli hiljuti olnud Stockholmis konverentsil. Õhtul istuti koos, võeti toas väike naps ja siis ütles ta, et läheb õhtul tüdrukuid kütitima. Ühesõnaga mees, kes oli ema tuttava tuttav. Ja siis läks ta õhtul välja ja tutvus tõepoolest noore kena neiuga. Tütarlaps oli igati tore, tundus haritud ja korralik. Mõne aja pärast läksid nad noormehe hotellituppa ning neiu jäi sinna kogu ööks. Hommikul mees ärkas ja avastas, et on toas üksinda. «Kurat,» mõtles ta. «Nüüd on ta mu rahaga jalga lasknud.» Kuid miski ei paistnud kadunud olevat. Rahakott ja kell ja kõik muu hinnaline oli alles. Aga kui ta astus vannituppa, märkas ta, et naine oli huulepulgaga midagi peeglile kirjutanud. «Tere tulemast aiasi-klubisse!» seisis seal.

Praegu on ta väga haige ja sureb varsti.»

«See on rändjutt,» ütlesin ma kohe oma sõbrale.

«Ei, ei, see on tõsi!» ütles ta. Aga ma nägin kahtluseväljatust tema silmis.

Selle teksti sain ma ajalehe *Arbetet i Malmö* ajakirjanikult Staffan Victorinilt. Tema kiri on saadetud 9. detsembril 1986. Siis oli jutt Rootsis verivärske.

Täiesti tundmatu polnud lugu mulle kirja saabudes siiski. Olin nädala eest, 24. novembril 1986 saanud kirja ameerika kolleegilt Jan Harold Brunvandilt. Ta tahtis teada:

Have you heard a story in which after sex a partner writes something like «Welcome to the world's of Aids!» on the mirror and leaves his/her sleeping partner?

Päev enne Staffan Victorini kirja saabumist oli mulle helistanud ühe lapsepõlvesõbra naine, kes oli kuulnud sama lugu. Selles oli samuti juttu noorest Lõuna-Rootsist pärit mehest, püüdlükust ja korralikust, kes oli kohanud Stockholmi diskoteegis ühte tüdrukut. Mu sõbra abikaasa rääkis, et seda lugu jutustanud sõbranna oli olnud sügavalt vapustatud. Ta oli öösiti unetult lamanud ja elanud kaasa noormehe õnnetule saatusel, kuigi ta ei tundnud meest isiklikult.

Seda, et akadeemiline haridus pole garantii rändjuttude läbinägemiseks, oli võimalik näha 15. aprillil 1987, kui *Svenska Dagbladet* publit-

seeris kahe kõrgelseisva juristi (alamkohtu peakohtuniku ja korralise kohtuniku) debattartikli. Oma arutelus nakkusekaitseeadusest konstateerisid nad, et aids on ulatunud traditsioonilistest riskirühmadest väljapoole, ning seejärel jutustasid:

Neil päevil on ka artikli autorid kuulnud ühest hoiatavast kohapealsest näitest. Mees äsjalahutatud töökaaslase tutvusringkonnast oli kohanud Stockholmi tantsurestoranis ühte naist. Tekkis sümpaatia. Teineteisele oldi seltsiks mehe voodini. Kondoomi ei kasutatud. Kui mees hommikul ärkas, oli naine juba lahkunud. Aga ta oli jätnud endast muuhulgas maha teate, mille sisu oli: «Ma olen nakatunud HIVi.»

Dagens Nyheteri keelepeksu veerud *Tysta Mari* ('Vaikne Mari') ei jätnud kasutamata võimalust ebaõnne kommenteerida. *Tysta Mari* arvas, et korrektne kõhedust tekitav teade *ma olen nakatunud HIVi* polnud nii efektne kui põnev huulepulgaga kirjutatud teade - tundub justkui oleksid juristid seda redigeerinud. Tüüpiline rahvajutupärane formuleering kõlab: *Äsja lahutatud töökaaslase tutvusringkonnast üks mees...* (19.04.1987).

1987. aastal levis *Tere tulemast aiasi-klubisse* suuremas osas maailmast. Trükisõnas dokumenteeritud tekste leidub muuhulgas Inglismaal (Smith 1990: 113 jj), Soomes (Virtanen 1987: 45), Saksamaal (Brednich 1990: 59; Fischer 1991: 59), Austraalias (Bishop 1988: 107), Lõuna-Aafrika Vabariigis, Kanadas (Goldstein 1992: 25), Austrias (Schneider 1992: 7), Hollandis (Burger 1992: 114 jj) ja Poolas (Czubala 1991: 2).

Pole mingit kahtlust, et lugu tekkis USAs. Seal levis jutt esmakordselt massimeedia kaudu 22. oktoobril 1986, kui Jackie Collins (bestsellerite autor, kes kirjutab erootilistest sissekukkumistest luksuslikus hollywoodimiljöö) jutustas seda televisiooni meelelahutussaates. See oli hiljuti Hollywoodis tõeliselt asetleidnud sündmus. Abielus mees oli baarist üles korjanud kauni naise ja veetnud temaga hotellis armuöö. Sõnad vannitoapeeglil kõlasid: *Welcome to the wonderful world of AIDS*. Kaks päeva hiljem avaldati Jackie Collins'i lugu päevalehes *USA Today* (Smith 1990: 115).

STOP AIDS

Maailma päästev kleeps 90-ndatest

Sõnum *Welcome to the (wonderful) world of AIDS* näib olevat kõige algsem ning see on olnud ka kõige levinum inglise keelt kõnelevates maades. Sõnad moodustavad iroonilise parafraasi arvututele võrgutavatele reklaamiteadetele, mis kutsuvad tarbijat õnneelamuste maailma. Formuleering *Tere tulemast aidsi-klubisse* on vähe levinud isegi USAs, kuid domineerib inglise keelt mitte kõnelevates maades. Iroonia on siin veelgi kibedam: klubi on eksklusiivne privaatne ühendus, kuhu igatüht vastu ei võeta. Aidsihaigete isoleerimine on otse vastupidine nähtus, mitte ise valitud, vaid ümbruskonna poolt peale surutud.

Muistendi ainulaadselt kiire levik on tingitud asjaolust, et ta ilmus ajal, mil aidsihüsteeria oli oma absoluutsel haripunktil. 1986. aastaks oli maailm tulnud täielikule arusaamisele uue epideemia ulatusest ja sellest, et pole mingit ravimit. Tõenäoliselt loodi muistend umbes 1986. aasta paiku. Selle eeskuju on ilmunud meeste aluspükste reklaamis *Playboy* 1986. aasta jaanuarikuu numbris. Heas vormis meesmodell seisab oma lühikestes aluspükstes vannitoa peegli ees, kuhu tema armastatu on kirjutanud punase huulepulgaga teate. Tundmatut isikut, kes muistendi lõi, on ahvatlenud efektne kontrast mängulise, seksuaalse huulepulgakirja ja hirmutava aidsi-sõnumi vahel.

Shokeerival lahendusel on palju ühist tuntud Põhja-Ameerika teismeliste õudusjutuga, mis lõpeb samuti sellega, et peategelane läheb vannituppa ja leiab teate, mis on kirjutatud punaste tähtedega. Lugu räägib noorest tüdrukust, kellel magab koer öösiti voodi ees. Kui tütarlaps öösel üles ärkab, tavatseb ta sirutada sõrmed üle voodi ääre ja lasta koeral neid lakkuda. Siis tunneb ta end kindlalt ja uinub uuesti.

Ühel ööl ärkab ta mingi müra peale toas. Ta sirutab sõrmed välja ja kui koer on neid lakkunud, jääb ta magama. Hommikul ärgates on koer kadunud. Ta leiab koera vannitoa põrandalt läbilõigatud kõriga. Vannitoa seinale on keegi verega kirjutanud: «Inimesed oskavad ka lakkuda!» (Klintberg 1986: nr 28; Brunvand 1989: 203 jj).

Kui *Playboy* reklaamil ja teismeliste õudusjutul on olnud mõju *Tere tulemast aidsi-klubisse* tekkimisele, siis tähendab see, et me võime teha teatud järeldusi tundmatu muistendijutustaja kohta. Jutustaja peaks olema meessoost, kuna *Playboyl* on meestest koosnev lugejaskond ning

muistendi perspektiiv on mehelik. See meesisik peaks kõigele lisaks olema suhteliselt noor, sest õudusjutud hulludest vägivallatsejatest on tüüpiline teismeliste pärimus.

Esimene, kes juttu tõlgendas, oli Gary Alan Fine artiklis *Welcome to the world of AIDS: Fantasies of female revenge* (Fine 1987). Ta peab seda mitte üksnes hoiatuseks juhuslike seksuaalkontaktide eest, isegi kui need iseenesest on meie ajal vajalikud. Jutu puhul on mõistatuslik ja selgitust vajav fakt, et naine annab mehele aidi, samal ajal kui nakkuse levik tegelikkuses on toimunud vastupidises suunas. Teadaolevalt oli haigus oma esimeses järgus USAs piiritletud homoseksuaalsete meeste subkultuuriga. Kui nakkus pärastpoole hakkas üle kanduma heteroseksuaalsel teel, liikus see edasi üksnes meestelt naistele.

Fine'i arvates on naised jutustanud muistendit, kuna see annab neile teravmeelse kättemaksu võimaluse vägistamiste ja teiste ülekohutuste tegude eest. Jutustamine on tõend igivanast hirmust ohtliku seksuaalsete eelarvamusteta vampiiri ees. Niisiis on mõlemal juhul muistend levinud selleks, et väljendada vastassoole suunatud hirmu ja agressiooni.

USAs on nakatajat mõnikord kujutatud hoolimatu prostituudina. See detail ei esine üheski pea 30 rootsi muistendivariandis, mida ma olen uurinud. Rootsi jutustajaid ei tundu huvitavat naise käitumise üle moraliseerimine. Selle asemel saame teada, millise mulje ta jätab noorele mehele, et mees suhtub temasse kui *toredasse* tüdrukusse, kes näib *normaalne*. Miski ei anna märku sellest, et naine esindab surmaohtu. Üsna selgelt paistab, et sellised kirjeldused osutavad enda identifitseerimisele peategelasega. Kuulajad teevad järelduse: *See oleks sama hästi võinud juhtuda minuga*.

Lugejat puudutab rootsi üleskirjutusi lugedes see, et paljud naisjutustajad kirjeldavad ohvrit kaasaelamise ja sümpaatiaga. Kahekümneaastane naine esitleb meest kui teismelist, ema sõbranna poega, kes oli just muretsenud endale korteri Hässelbys. Ta oli kaheksateist aastat vana ja oli äsja saanud korda oma esimese kodu. Teine tütarlaps samas vanuses kirjeldab peaaegu liigutaval moel ekstaatilist armuööd: *Naine läks mehega koos koju ja õhtu lõppes arusaadavalt sellega, et nad armatsesid kirglikult ja uinusid aegamööda teineteise embuses. Poiss oli ARMUNUD!*

Juba Fine'i uurimuses 1987. aasta veebruaris oli märgitud, et seda juttu oli kuulnud suurem arv naisi kui mehi: 55% 45% vastu, mis on märkimisväärne, mõeldes sellele, et peategelane on mees. Selles materjalis, mida ma ise läbi olen vaadanud, on tendents veelgi selgem. Umbes kaks kolmandikku kirjasaatjatest on naised. Kaastunne peategelase suhtes, mis avaldub nende kirjades, ei toeta tõlgendust, et muistendi liikumapanev jõud oleks naiselik kättemaksuhimu. Minu nägemuse kohaselt oleneb naiselik domineerimine naiste ja meeste soorollide erinevusest. Tüdrukud õpivad varakult hoolitsema haigete ja abitute eest, neid harjutatakse näitama empaatiat. Oma ja teiste haigustest rääkimine on tavalisem naiste seas kui meeste hulgas.

Naisjutustajad on osanud elada sisse noore mehe olukorda, kuigi ta kuulub vastassugupoolde.

Ega sellepärast ole naised vähem reageerinud ebakõlale muistendi ja tegelikkuse vahel. Naised on ju need, kes riskeerivad juhuslikes suhetes rohkem aidsiga. Oleks võinud peaaegu ennustada, et varem või hiljem peab tulema variant, kus on rollid ümber pööratud ja esineb naiselik perspektiiv. See tuligi. 1990. aasta veebruaris sain ma kirja taanlannalt Berit Lind Hansenilt Kogest, kes jutustas:

Mulle helistas sõbranna, kes ütles, et ma kuulen kohe kohutavat lugu. Seda oli räägitud ühel aidsi-teemalisel seminaril. Osalejad olid olnud meditsiiniõed, nemad peavad ju vastutama kvaliteedi eest.

Ühesõnaga. Oli üks tüdruk, kes oli puhanud Hispaanias. Ta oli kohtunud kena noormehega, kes polnud sugugi selline nagu kõik teised hispaanlased. Nad olid koos neliteist päeva ja mees oli neiu vastu hea ning armastusväärne. Päeval, mil tüdruk pidi sõitma koju, andis poiss talle pakikese, aga seda ei tohtinud avada enne kui alles lennukis. Neiu ei jõudnud kuidagi ära oodata, kuid lõpuks tõusis lennuk õhku ja ta harutas paberi lahti.

Pakis oli surnud rott, kaela ümber sedel, kus seisis «Tere tulemast aidsi-klubisse.» See tähendas, et poisil oli aids ja nüüd oli tüdruk ka nakatatud.

Uus versioon tundub olevat tekkinud 1989. aastal. 27. juulil 1989 ilmus saksa ajalehes *Kurier* (ajalehel on ka Austria eriväljaanne (Fischer 1991: 149; Schneider 1992: 4)) tekst, mille pealkiri kõlas järgnevalt *Ärzte warnen eindringlich vor dem Sex-Tourismus und seinen Folgen*. Sellele järgnes mustade suurtähtedega: *Tote Ratte brachte das Grauen: «Ich habe aids!»* (Arstid hoiatavad tungivalt seksiturismi ja selle tagajärgede eest. Surnud rott tõi Üokeeriva teate: «Mul on aids!»). Mõned nädalad varem, 5. juunil, oli seda jutustatud saksa naisteajakirjas *Bild der Frau*.

Lisaks Saksamaale, Austriale ja Taanile on surnud rotti sisaldavaid versioone dokumenteeritud Hollandis (Burger 1992: 116). Inglise keelt kõnelevates maades arendati välja pisut erinev versioon. Lennujaamas saadud paki sisuks pole mitte surnud rott, vaid väike surnukirst. Kirsutus on sedel saatuslike sõnadega «Tere tulemast aidsi-klubisse». Inglise tabloidajaleht *The Sun* avaldas 6. märtsil 1990. aastal muistendi uudisena:

Inglise aidsi-nõustaja hoiatas, et nakatunud playboyd Hispaania kuurortides on moodustanud sekti, mis on seadnud endale eesmärgiks anda haigust edasi puhkavatele tütarlastele. Ta ütles, et inglannad, kes on olnud Hispaanias juhuslikes seksuaalsuhetes, on kahel juhul saanud endaga kaasa lahkumiskingituse. Pakk sisaldas väikest surnukirstu, millele oli sisse kirjutatud: «Tere tulemast surma-klubisse. Nüüd oled sa saanud aidsi!» Mõlema tüdruku kohta teatatakse, et nad läbivad

kolmekuulise kontrolli, mis annab vastuse, kas nad ka tegelikult on nakatunud.

Inglise aidi-nõustaja on kuulnud kahte jutuvarianti ja arvanud, et see keerleb kahe tegelikult asetleidnud sündmuse ümber. Surnukirstuversioon on levinud muuhulgas ka Iirimaa (Bo Almqvisti teade Dublinist), Lõuna-Aafrika Vabariigis, USA-s ja Kanadas (Goldstein 1992: 23, 24).

Kõikjal läänemaailmas on muistend kuulunud peamiselt nende noorte jutuvaramusse, kes pole alustanud kindlat seksuaalsuhet. Nende mure on olnud jutu epideemilise leviku tõukejõuks. Mats Anderberg, mu kirjasaatja Malmöst, väljendab end nii: *Eesmärgiks on täiesti selgelt moraalikuulutamise: ära mine voodisse ükskõik kellega, s.t sama sõnum, mida tänapäeval tuhanded reklaamipostid üle maa üritavad vahendada, küündimata suulise pärimuse löögijõu ja jõhkrukseni.*

Kuna muistendit on uskunud mitmed miljonid inimesed, oleks imes-tamapanev, kui sellel ei oleks takistavat toimet HI-viiruse levikule. Kuid leidub ka näide, et sellel on saatuslikke tagajärgi.

29. ja 30. jaanuaril 1991 kirjutasid kaks suuremat päevalehte Cincinnati, Ohios, mõrvast, mis toimus 25. augustil 1990. Sellel päeval kohtusid baaris kahekümne kuue aastane Jeffrey Hengehold ja kolmekümne nelja aastane Linda Hobery. Nad lahkusid sealt naise autoga ja magasid teineteisega tagaistmel. Pärastpoole ütles Linda, kes oli tuntud humoristliku iseloomu poolest: *Welcome to the world of AIDS!* Jeffrey polnud seda lugu kuulnud ja uskus, et on nakatunud. Teda haaras raevuhog ja ta tappis naise rusikahoobiga. Miski ei tõenda, et ohvril tegelikult oleks olnud HIV-nakkus. Noormehele mõisteti 17-aastane vanglakaristus (FN 22, 1991: 9).

Tõlkinud Ülle Kärner

Kirjandus

- Bishop, Amanda 1988. *The Gucci kangaroo & other Australian urban Legends*. Hornby.
 Brednich, Rolf Wilhelm 1990. *Die Spinne in der Yucca-Palme. Sagenhaft Geschichten von heute*. München.
 Brunvand, Jan Harold 1989. *Curses! Broiled again! The hottest urban legends going*. New York & London.
 Burger, Peter 1992. *De wraak van de kangoeroe. Sagen uit het moderne leven*. Amsterdam.
 Czubala, Dionizjusz 1991. AIDS and Agression: Polish legends about HIV-infected people. *FN* 23, lk 1-5.
 Fine, Gary Alan 1987. Welcome to the world of AIDS: Fantasies of female revenge. *Western*

Folklore, 46:3, lk 192-197.

Fischer, Helmut 1991. *Der Rattenhund. Sagen der Gegenwart*. Köln & Bonn.

FN = *Foafale News*. The newsletter of the International Society for Contemporary Legend research.

Goldstein, Diane 1992. Welcome to the mainland, welcome to the world of AIDS: Cultural viability, localization and contemporary legend. *Contemporary Legend*. 2, lk 23-40.

Klintberg, Bengt af 1986. *Råttan i pizzen. Folksägner i vår tid*. Stockholm.

Klintberg, Bengt af 1990. «Välkommen i aidsklubben» - en epidemisk vandringssägen. *Socialmedicinsk Tidskrift*, nr 4, lk 161-67.

Schneider, Ingo 1992. Geschichten über AIDS. Zum Verhältnis von Sage und Wirklichkeit. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*. XLVI/95, lk 1-27.

Smith, Paul 1990. «AIDS - don't die of ignorance»: exploring the cultural complex. Bennett, Gillian & Smith, Paul (eds). *A nest of vipers. Perspectives on contemporary legend*. V. Sheffield, lk 113-141.

Virtanen, Leea 1987. *Varastettu isoäiti. Kaupungin kansantarinoita*. Helsinki.